

Коваленко Марина Миколаївна

м. Полтава (Україна)

ВПЛИВ МІФОЛОГІЇ АНТИЧНОСТІ НА ЛІТЕРАТУРУ МОДЕРНІЗМУ

Стаття присвячена дослідженню впливу міфології на літературу модернізму. Автор розглядає літературу ХХ століття як період творення та руйнації міфів. Основна увага приділяється особливостям сучасного міфологізму. Виділяються типи художнього міфологізму. Аналізується взаємозв'язок міфології та літератури.

Ключові слова: міфологізм, трансформація, модернізм, деміфологізація, мотив.

The article is devoted to the problem of investigating the influence of mythology upon modernism. The author regards the literature of the 20th century as the period of creating and destroying the myths. The main attention is paid to the peculiarities of modern mythologism. The types of artistic mythologism are pointed out. The correlation of mythology and literature is analyzed.

Key words: mythologism, transformation, modernism, demythologization, motif.

Міфотворчість – одне з найважливіших явищ у культурній історії людства. У первісному суспільстві міфологія являла собою основний спосіб розуміння світу. Міф виражав світовідчуття та світорозуміння епохи його створення. Міфологія виступає як найбільш рання форма духовної культури людства. В силу своєї синкретичної природи вона вплинула на розвиток різноманітних ідеологічних форм, виступаючи вихідним матеріалом для розвитку філософії, наукових уявлень, літератури. Із міфології виділяються такі форми суспільної свідомості як мистецтво, література, політична ідеологія.

Література протягом свого розвитку широко використовувала традиційні міфи з художньою метою. Мотиви античної, біблійної міфології були арсеналом поетичної образності, джерелом сюжетів (до ХІХ ст.). У ХХ столітті відбувається свідоме звернення деяких напрямків літератури до міфології (Дж. Джойс, Ф.Кафка, Т.Манн, Г. Гарсія Маркес); має місце як використання

різноманітних традиційних міфів, так і міфотворчість, створення власної мови поетичних символів.

Мета дослідження – визначити, якого величезного поширення міфологізм набув у літературі модернізму, перетворившись ще у 10-20-і рр. ХХ ст. на своєрідну ідейно-художню константу.

ХХ століття – це епоха творення й руйнування міфів (соціальних, філософських, наукових, культурних, релігійних), причому вражає динаміка названих процесів. Трагізм цієї епохи, на думку літературознавців (О.Киченко, В.Пахаренко) [1: 22], полягає у безперервності, циклічності процесу деміфологізації й нового міфотворення, процесу, що супроводжується перманентними соціальними, психологічними збуреннями й потрясіннями. Таким є постійний напружений, неунормований, неструктурований стан суспільства. ХХ століття почалося з кризового стану духовної культури. На зміну її класичним формам (таким, як роман, драма, науковий трактат, портрет, пейзаж) прийшов пошук нестандартних, екстраординарних феноменів. Стабільність взаємочергувань складників романтично-реалістичної дихотомії, що встановилася протягом ХІХ століття, зненацька сколихнула динаміка перетворень культурних принципів і домінант, які раніше здавалися непорушними. ХХ століття почалося з деміфологізації, з пошуків медіації духовних опозицій. Міфологізм світосприймання спричинив переосмислення і соціально-історичних, і часово-просторових категорій.

Використання сюжетів з міфології, їх переінакшування і перетлумачення, імітація міфотворчості, нескінченні маніпуляції з міфологічними моделями, прообразами й паралелями – все це стало загальним явищем у модерністській літературі Заходу, набрало справді епідемічного характеру. Багато романістів і драматургів вдаються до міфу як засобу поглиблення та поліпшення своїх творів.

Все це дійсно притаманне модерністській літературі, але не в цьому основні причини надзвичайної популярності міфології серед письменників-модерністів, її посиленого експлуатування ними. Більш широко, ставлячи її на

суспільно-історичний ґрунт, підходить до цієї проблеми Р.Шредер, німецький дослідник: “Прив’язаність до міфологічних моделей, їх пародій чи адаптацій як засобів формотворчого лейтмотиву чи символічної структури зрештою обертається у модерністів капітуляцією перед суспільною дійсністю і прагненням до її естетичного подолання, яке свідомо чи несвідомо маскується” [2: 34]. Дослідник слушно трактує модерністську міфотворчість як прояв кризи буржуазної свідомості й літератури, прояв їхнього безсилля перед невмолимою соціальною дійсністю, яку вони внаслідок цього свідомо чи несвідомо представляють у містифікованому вигляді.

З’ясовуючи причини загального тяжіння модерністської літератури до міфології, Д.Наливайко звертає увагу на інший аспект проблеми. На його погляд, міф, внаслідок його особливих гносеологічних та естетичних властивостей, відповідає якнайкраще провідним світоглядним засадам модерністської літератури, її концепції світу і людини, її основоположним естетико-художнім принципам.

Російський дослідник Є.Мелетинський зазначає, що міфологізм ХХ століття не можна механічно ототожнювати з модернізмом – він набагато складніший і суперечливіший, аналіз його потребує врахування багатьох додаткових чинників та аспектів [3: 156]. Міфологізм як художній засіб і як світогляд яскраво виявився у драматургії (Ануй, Клодель, Кокто, Жіроду, О’Ніл тощо), у романі (Джойс, Кафка, Лоуренс, Манн, Брех, Бютор, Голдінг, Моравія, Носсак), у поезії (Еліот, Іте, Паунд тощо).

Якщо література Нового часу та ХІХ століття розвивалася шляхом деміфологізації, то у ХХ столітті вона, долаючи позитивістсько- натуралістичні та романтико-еґоцентричні настанови, знову звертається до злиття фантазії та реальності в межах міфу, де суб’єктивне та об’єктивне раціонально не розмежовані. Проте міфологізм на пізній стадії художнього розвитку відрізняється від стародавньої міфології рядом принципових особливостей [4: 224]:

1. Трансцендентною силою, яка панує над людиною, виступає вже не зовнішня природа, а створена людством цивілізація, відчого міфологічне світовідчуття набуває головним чином не героїчного, а трагічного або трагікофарсового, гротескного характеру (наприклад, “Одіссея” Гомера та “Улісс” Дж.Джойса, “Метаморфози” Овідія та “Перевтілення” Кафки).
2. У нездоланну й таємничу долю переростає саме повсякденність з її рутинним соціальним та життєвим досвідом; звідси можливе поєднання міфологізм з натуралістично-побутовим, протокольним стилем письма (романи М.Бютора, Ф.Камона та ін.).
3. Новий міф народжується не в надрах архаїчного народного колективізму, а в ситуації відокремленої і самозаглибленої самотності персонажа і суверенності його внутрішнього світу; звідси поєднання міфологізму з психологізмом, внутрішнім монологом, з літературою “потoku свідомості” (Дж.Джойс, У.Фолкнер, Н.Саррет).
4. Замість “культурного героя”, що приносить людям блага цивілізації, новітня західна міфологія часто висуває тип “природно-оргіастичного” або “екзистенціально-абсурдного” героя (т.з. “антигероя”), що розриває пута цивілізації, загальноприйнятої моралі; саме такими є давні образи у розумінні новітніх міфотворців.

Сучасний міфологізм носить не наївно-безсвідомий, а глибокий рефлексивний характер, що обумовлює його корінний зв'язок з філософською творчістю (сплав образу і поняття у філософсько-художньому міфологізованому мисленні Ніцше та М.Хайдеггера, П.Валері та А.Камю), а також інтелектуалістичний підхід до міфу самих художників, що пропонують крім наукової ерудиції свободу його пародійного обігрування, іронічної віддаленості.

У сучасній літературі можна виділити наступні типи художнього міфологізму [5: 170]:

1. Створення митцем своєї оригінальної системи міфологем (твори Дж.Джойса, С.Беккета, поезія У.Ітса).
2. Відтворення глибинних міфо-синкретичних структур мислення (порушення причинно-наслідкових зв'язків, порушення часових та просторових площин), яке повинно знайти надлогічну основу буття (романи і новели Ф.Кафки, Х.Борхеса).
3. Реконструкція давніх міфологічних сюжетів, інтерпретованих з більшою (п'єси Ж.Жіроду) або меншою ("Мойсей" Т.Манн, "Варавва", "Сивілла" П.Лагерквіста) долею вільного осучаснення.
4. Введення окремих міфологічних мотивів чи персонажів у середину реалістичної оповіді, збагачення конкретно-історичних образів універсальними смислами й аналогіями ("Доктор Фауст" Т.Манна, "Кентавр" Дж.Апдайк).
5. Відтворення таких фольклорних та етнічно самобутніх пластів національного буття та свідомості, де ще живі елементи міфологічного світобачення (А.Карпент'єр, Ж.Амаду, Ф.Камон, М.Астуріас).
6. Притчеобразність, лірико-філософська медитація, яка орієнтується на початкові, архаїстичні константи людського і природного буття: дім, хліб, вогнище, дорога, вода, гора, дитинство, старість, любов, хвороба, смерть тощо.

Міфологія – визначне явище в історії культурного розвитку людства. Вона відображає світовідчуття та світорозуміння давніх людей, крім того, впливає на подальший розвиток літератури, є її основою. Міфологія та література постійно перетинаються, між ними відбувається безпосередній взаємовплив. Міфологічні образи, мотиви, сюжети, трансформуючись під впливом індивідуальності письменника, особливостей літературної епохи, вплинули на літературний розвиток. Найбільший інтерес до міфології виникає в епоху модернізму. Письменники, вкладаючи в образи та мотиви нове значення, створили нову міфологію, яка відбиває реалії сьогодення.

Бібліографія:

1. Киченко А. Структура мифа// Киченко А. Введение в теорию фольклора. – Черкасы, 1998. – С. 32-35.
2. Киченко О., Пахаренко В. Міфічні й доміантні доміаннти у зміні культурних епох // Слово і час. – 1999. – №11. – С.21-22.
3. Мелетинський Є. Міф у романі ХХ століття// Всесвіт. – 1997. – №3. – С.155-163.
4. Мифология: Иллюстрированный энциклопедический словарь /Под ред. Мелетинского Э. – СПб., 1996. – С.10-16.
5. Наливайко Д. Міфологія і сучасна література// Всесвіт. – 1980. – №3. – С.166-175.
6. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. – Чернівці, 2001. – С.27-35.
7. Литературный энциклопедический словарь / Под ред. Кожевникова В., Николаева П. – М., 1987.